

Lamprecht, Arnošt

K otázce základního slovního fondu v českém jazyce

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1952, vol. 1, iss. A1, pp. [58]-81

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101601>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ARNOŠT LAMPRECHT

K OTÁZCE ZÁKLADNÍHO SLOVNÍHO FONDU V ČESKÉM JAZYCE

I.

Otázka stálých a proměnlivých prvků v lexiku je již dlouho předmětem jazykovědné teorie i praxe. Všechny dosavadní pokusy řešit vzájemný poměr obou složek však trpěly tím, že se v dostatečné míře nepřihlíželo k společenské funkci jazyka. Cestu k správnému řešení ukázal jazykovědě J. V. Stalin ve svém znamenitém díle *O marxismu v jazykovědě*, v němž rozdělil slovní zásobu jazyka na její měnlivější část a na část stálejší — základní slovní fond. Slovní zásobu tvoří všechna slova v jazyce. Základní slovní fond je pak nejdůležitější částí této slovní zásoby a jeho jádrem jsou slova kořenná. Základní slovní fond je velmi stálý, přetrvává často celá staletí a je základem pro tvoření nových slov. Spolu s gramatickou stavbou jazyka tvoří základ jazyka, jeho podstatu.

Slovnímu fondu se tak Stalinovou zásluhou dostalo oprávněného uznání při určování specifičnosti jazyka. Je to zvlášť důležité u jazyků bez morfologického systému v našem slova smyslu, v nichž se vztahy větné vyjadřují slovosledem, intonací atp. Tam totiž jen pečlivá analýsa základního slovního fondu, při níž se někdy mohou objevit i stopy staré flexe, může nám odhalit staré genetické souvislosti jazyků, neboť pouhá shoda nebo neshoda slovosledových formulí nemůže být pro příbuznost průkazná. Dobrou ilustrací pro to mohou být na př. potíže s klasifikací anamitštiny, která je podle J. Przluského slovníkově i stavbou věty bližší čínštině, kdežto svým základním slovním fondem ukazuje na souvislosti s jazyky austroasiatskými.¹

Stalinovou zásluhou je, že ukázal na důležitost základního slovního fondu a na jeho poměrnou stálost, i když je snad o něco menší než stálost gramatické stavby. Starší jazykověda totiž zdůrazňovala jen pevnost gramatické struktury a podceňovala — zejména v teorii — význam slovního fondu. A. Meillet na př. praví o latině: „Au contraire une langue comme le latin ne peut se mélanger à aucune autre: on emploie ou n'emploie pas la morphologie latine: si on l'emploie, on parle latin, quelque vocabulaire qu'on y joigne; si on ne l'emploie pas, on ne parle pas latin, même quand le vocabulaire est purement latin.“² Meillet má pravdu,

pokud jde o morfologii; nemůžeme však souhlasit s poslední větou v níž se praví, že by nešlo o latinu, i kdyby byl slovník zcela latinský, neboť se zde nepřihlíží ke styčným bodům mezi slovníkem a gramatickou stavbou, zapomíná se na gramatikalisaci lexikálních elementů, na vznik nových syntetických tvarů z ustálených spojení slov (srov. pol. *byłem, byłeś* . . . < *był jeśm* . . . nebo franc. *j'irai, tu iras* . . . < *ego ire habeo* . . .) atp. Ovšem i starší jazykověda jistou stálejší vrstvu uznávala nebo z ní ve své práci vycházela, v theorii však dospívala často k názorům protichůdným; srov. na př. názory Meilletovy v díle *La linguistique historique et linguistique générale*: „Sans doute, il (= le vocabulaire) se conserve en général un nombre plus ou moins grand de vieux mots usuels, souvent des verbes tels que ceux signifiant ‚boire‘ et ‚manger‘, ‚aller‘ et ‚venir‘ etc. et des adjectifs, souvent aussi des substantifs comme les noms de parenté, d'animaux familiers, etc.“ (Str. 59.) „Il n'y a pas de groupes des sens de mots qui se prêtent à prouver des parentés de langues.“ (Str. 46.) Tyto rozpory vyplývají z toho, že se jazyk důsledně nechápal jako prostředek styku a dorozumění mezi lidmi ve společnosti a že se tedy nemohla odhalit a theoreticky zdůvodnit poměrná stálost základního slovního fondu. Otázku stálých a proměnlivých prvků v jazyce neřeší ani dělení slovní zásoby na aktivní a pasivní, jež má spíše význam pro metodiku vyučování, ani pokusy najít původní lexikální fond indoevropských jazyků, neboť ty svou statickou povahou většinou nezachycují celou složitou problematiku rozvoje lexika. Rovněž snahy sovětských jazykovědců o řešení této otázky nevedly před Stalinovým vystoupením v jazykovědné diskusi k úspěchu. Má proto Stalinovo pojetí pro jazykovědu význam rozhodující.

Ze samé specifičnosti jazyka ovšem vyplývá, že stěží bude možno vésti přesnou oddělovací linii mezi základním slovním fondem a slovní zásobou jazyka. Z rozvojem společnosti se mnoho slov slovní zásoby dostává postupně do základního slovního fondu nebo naopak četná slova spojená se starým způsobem výroby a se starými společenskými poměry přecházejí ze základního slovního fondu do ostatní slovní zásoby, drží se v ní jen jako archaismy nebo dokonce zanikají. Je však třeba poznamenat, že všechny přesuny slov z jedné kategorie do druhé — stejně jako zánik starých a vznik nových slov — nelze spojovat jen se změnami v životě společnosti daným jazykem mluvící. Některé přesuny vyplývají přímo ze samého materiálu jazykového (působí tu homonymie, vliv slova opačného významu, expresivní charakter, přílišná krátkost a nevýraznost slova, na př. sloveso *eo-ire* bylo, ve franštině nahrazeno slovesem *aller*, substantivum *apis* „včela“, jež se hláskovými změnami stalo jednoslabičným, slovem od něho odvozeným *abeille* < *apicula*).³

Přes všechny těžkosti s určováním příslušnosti jednotlivých slov k základnímu slovnímu fondu nebo k ostatní slovní zásobě je možno najít jisté skupiny slov, které do základního slovního fondu nepochybně patří. Především jsou jeho základní součástí, jeho jádrem slova „kořená“. Kromě původních kořených slov sem patří i jistý počet izolovaných, s našeho hlediska neodvozených slov, která se stala základem dalšího tvoření. Chápeme proto slovo „kořený“ v tomto širším významu.

V tomto jádru mohou být mezi jazyky značné rozdíly. V jazycích s převahou pojmenování popisného je jádro základního slovního fondu menší než v jazycích s převahou pojmenování značkového. Slova v jazyce prvního typu jsou seskupena do větších skupin a v samém pojmenování se tak projevuje příslušnost k určité významové oblasti; srov. na př. české *učiti* — *učitel* — *učebnice* — *učebna*, *letěti* — *letec* — *letadlo*, *dům* — *doma* — *domáci*, ruské *učít* — *учитель* — *учебник*, *летать* — *лётчик* — *самолёт*, *дом* — *дома* — *домашний*, německé *lehren* — *Lehrer* — *Lehrbuch*, *fliegen* — *Flieger* — *Flugzeug*, *Haus* — *zu Hause* — *Haus(arbeit)*. I u slova *učitel*, které nepochybně patří do základního slovního fondu, i u slova *učebna*, jež je součástí slovní zásoby, je na první pohled vidět spojitost se základním slovem *učiti*. Celá slovní zásoba a tedy i základní slovní fond mají proto kompaktnější charakter. Menší početnost základů je vyvážen hojností odvozovacích přípon (v slovanských jazycích) nebo možností vytvářet vhodné složeniny (v němčině). Jinak je tomu v jazycích s převahou pojmenování značkového; srov. na př. franc. *enseigner* — *maître* — *manuel* s českým *učiti* — *učitel* — *učebnice* nebo angl. *house* — *at home* — *domicile* s českým *dům* — *doma* — *domáci* nebo angl. *swine* — *porc*, *calf* — *veal* s příslušnými českými názvy. V těchto jazycích je větší počet neodvozených základů, základní slovní fond i celý slovník jsou proto více atomisovány.⁵

Poměr odvozených a neodvozených slov, a tedy i pojmenování popisného a značkového, je třeba řešit nikoli historicky, nýbrž s hlediska současného stavu jazyka. Na př. slovo *stůl* je sice odvozeno od slova *stelu* — *stláti* a má tedy historicky charakter popisný, v jazykovém povědomí však již tuto spojitost necítíme a chápeme je jako slovo neodvozené. Podobně mají s dnešního hlediska značkový charakter slova *nůž*, *šlěsti*, *pojem* nebo něm. *Gift*, ačkoli původně všechna tato slova vznikla jako pojmenování popisná (srov. na př. rus. *нож* a příbuzné *pronziť* „probodnouti“, něm. *Gift* a *geben* atp.). Z toho je patrné, že počet neodvozených slov během historického vývoje vzrůstá a rozšiřuje tak základnu pro tvoření dalších slov. Jistá část těchto slov ovšem také během historického vývoje ze základního slovního fondu vypadá a drží se buď jen jako archaismus nebo zcela zaniká; srov. na př. ruské *sekira*, které bylo nahrazeno slovem *topor*, nebo starou

českou příbuzenskou terminologií (*ujec, stryňa* atd.), která po zániku rodového zřízení ztratila nutnost své existence, a proto odumřela. Je tedy třeba říci, že jen taková „kořená“ slova jsou částí základního slovního fondu, která jsou základem dalšího tvoření, která označují pojmy v životě dané společnosti důležité a kterých se proto v jazyce běžně užívá.

V těsné spojitosti se základním slovním fondem jsou odvozovací přípony, jejichž pomocí se tvoří z kořených slov slova odvozená. Kdyby šlo o slova samostatná, mohli bychom je přímo zařadit do základního slovního fondu mezi slova kořená, jako tam na př. patří základní prvky u jednoho typu tvoření, totiž u slov složených (na př. *zlosyn — zlý, syn*): V. V. Vinogradov přímo píše: „... словообразующая роль корневых слов, а также процессы развития основного словарного фонда, пополнения его новыми словами с непроизводными и производными основами могут быть объяснены в своих закономерностях лишь при признании наличия в составе самого основного словарного фонда устойчивого инвентаря средств словообразования.“ (*Voprosy jazykoznanija v svete trudov I. V. Stalina*, str. 176).

Tvořením slov je základní slovní fond spojen s ostatní slovní zásobou jazyka i s jeho gramatickou stavbou. V. V. Vinogradov a A. S. Čikobava proto s právem považují nauku o tvoření slov za samostatnou linguistickou disciplínu, spjatou jak s gramatikou, tak s lexikem.

Rozdíly v jádru základního slovního fondu, v slovech „kořených“, souvisely, jak jsme viděli, s vnitřní strukturou slovníku v jednotlivých jazycích. Rozdíly v celém základním slovním fondu, stejně jako v ostatní slovní zásobě různých jazyků, vyplývají z životních podmínek a ze způsobu života daného jazykového společenství. Jde nyní jen o to jednak vymezit, co je v slovníku podstatné, společensky nutné, všeobecně rozšířené a historicky ustálené a co tedy patří do základního slovního fondu, jednak zjistit, co je s hlediska celonárodní funkce jazyka nepodstatné, měnlivé nebo příliš speciální a co proto patří do měnlivé části slovní zásoby.

Názory na to, co je v slovní zásobě podstatné a co se stalo její strukturní částí, mohou být různé. Theoreticky sice již bylo podáno několik výkladů, jak určit příslušnost k základnímu slovnímu fondu, v jejich praktické aplikaci se však dosud příliš nepokročilo. Vachmistrov pokládá ve svém článku *Které znaky určují příslušnost slov k základnímu slovnímu fondu*⁶ za rozhodující tyto znaky: 1. celonárodní charakter slova [t. j. slovo musí být nezbytně potřebné pro všechny třídy společnosti]; 2. ustálenost [je ovšem těžko určit, za jak dlouhou dobu existence v jazyce sem může být slovo řaděno; pronikají sem totiž, jak se zdá, i slova nová, jako na př. *motor*]. Kromě těchto nezbytných znaků má mít podle

autora slovo ještě aspoň jeden z dalších tří znaků: 3. „mnohoznačnost“ nebo „víceznačnost“ [schopnost vyjadřovat kromě prvotního pojmu též nové pojmy, které jsou ve vztahu k pojmu původnímu, na př. *noha — noha u stolu*]; 4. způsoblost stát se základem pro další tvoření slov; 5. schopnost slova vytvářeti různé frazeologické obraty, v nichž je sice slovo základním prvkem, ale v každém spojení má jiný význam [na př. angl. *face to face* „tváří v tvář“, *in the face of* „přesto“]. Celonárodní charakter a závažnost slova s hlediska společenských potřeb zdůrazňuje také Krževskij,⁷ na první místo však klade historickou ustálenost. V podstatě tytéž znaky uvádí i V. P. Vomperskij⁸ a dělí pak ve shodě s Černychem⁹ základní fond na různé vrstvy podle jejich stáří (na vrstvu obecně slovanskou, východoslovanskou, ruskou).

Nejzávažnější pro řešení těchto otázek jsou práce Černychovy a Grigorjevové. Na nich si zároveň můžeme ukázat příliš široké i příliš úzké chápání základního slovního fondu. Černych ve svém prvním článku *O základním slovním fondu a slovní zásobě jazyka* pokládá za součást základního slovního fondu vedle běžných slov i četná slova cizího původu, jako na př. *kredit*, *pioner* a j. Do ostatní slovní zásoby pak počítá především odbornou a odborně vědeckou terminologii, lexikální prostředky expresivní, prostředky uměleckého jazyka, obrazné užití slov i v běžném životě, dále pak archaismy, slova třídních žargonů a ta cizí slova, jejichž cizost se v jazyce stále ještě pocituje, na př. *ekspluatacija*. V podstatě stejné názory zastává i A. D. Grigorjevová v rozpravě *Učení soudruha Stalina o základním slovním fondu a slovní zásobě*,¹⁰ kde uvádí mezi slovy základního slovního fondu i slova jako *orden* a *kommunizm*. K ostatní slovní zásobě počítá autorka: 1. slova, která mají pro život společnosti význam přechodný, i když v dané době snad velmi důležitý [na př. *nepman*, *chvostizm*]; 2. slova, jichž se přestalo užívat [rus. *smerd* „sedlák“, *griuna* atp.]; 3. slova odborné terminologie; 4. stylistická synonyma k neutrálním slovům základního fondu [výrazy církevně slovanské, dialektické, z profesionálního jazyka a pod.]. U obou autorů je tedy základní slovní fond chápán dosti široce, v podstatě je to celá běžná slovní zásoba bez archaismů, speciálních odborných slov, dialektismů a slov expresivních.

Opakem je příliš úzké chápání základního slovního fondu jako okruhu slov — pojmů nezbytných v jakékoli lidské společnosti. Tak chápal základní slovní fond V. J. Abajev — ovšem ještě před vystoupením, Stalinovým.¹¹ K základnímu slovnímu fondu — autor užívá jen názvu slovní fond — patří podle něho názvy pro části těla, označení hlavních kosmických pojmů [*nebe*, *slunce*, *země*, *voda*, *den*, *noc* a j.], termíny příbuzenské, základní adjektiva [*černý* — *bílý*, *chladný* — *horký*, *velký* — *malý*, *starý* — *mladý* atp.], základní číslovky, zájmena [*já*, *ty*, *my*,

vy, kdo, co], slovesa vyjadřující elementární děje a stavy [státi, ležeti, jíti, jísti, umírali atp.]. Je to v podstatě týž pojmový okruh, který považovala za jádro indoevropského slovníku srovnávací jazykověda. Poznámávám, že je to opravdu velmi stálá vrstva, není však podle mého soudu možno základní slovní fond na tuto vrstvu redukovat, abychom neupadli do antihistorismu. K podobným, ač ne totožným názorům došel Černých ve své další stati *I. V. Stalin ob osnovnom slovarnom fonde*.¹² Práví tam: „Слова основного фонда (в том числе все корневые) не только являются наиболее ценной частью словарного состава и служат базой для образования новых слов, не только живут очень долго, в продолжение веков, не только все являются словами со значениями, жизненно важными для всех людей, независимо от того, на каком языке или диалекте они говорят.“ Černých sice v téže stati hovoří o vývoji základního slovního fondu, uvedená formulace však svědčí o statickém chápání základního slovního fondu, jež se příliš neliší od pojetí Abajejova. V. V. Vinogradov zdůrazňuje, že slovní fond v pojetí Abajejově je obecně lidský, nehistorický a statický a že je to tedy svérázný metafysický základ existence jazyka.¹³ Na jiném místě své stati chce Černých převést otázku základního slovního fondu a jeho vývoje na otázku základních pojmů a jejich vývoje u příslušného národa a domnívá se, že by k řešení mohla přispět spolupráce historiků myšlení, filosofů a jazykovědců. Taková spolupráce by jistě přinesla mnoho cenného, bylo by však třeba vycházet ne z pojmů, nýbrž ze samého materiálu jazykového a na něm ukázat, jak a do jaké míry se v jeho stálosti a měnlivosti obráží vývoj společnosti a lidského myšlení.

Podívejme se nyní, co o stálosti říká materiál jazykový. Z dosavadní literatury vyplývá, že poměrně stálá vrstva je přibližně ta oblast lexika, kterou indoevropéistika pokládá za původní jádro indoevropského slovníku. Nelze ji však se základním slovním fondem ztotožňovat, neboť bychom se tím zbavili možnosti studovat vývoj jazyka v celém jeho historickém vývoji v souvislosti s dějinami jeho nositelů. Nesporně je však valná většina slov z tohoto okruhu opravdu nejpodstatnější a nejstálější, ač ne úplně neměnnou složkou základního slovního fondu všech indoevropských jazyků.

II.

Vzhledem k tomu, že nejpevnější složkou v jazyce je morfologie, vyjdeme i při rozboru základního slovního fondu od těch slovních skupin, které mají nejbližší vztah k morfologii, totiž od zájmen, číslovek, příslovců, předložek, částic, tedy od slov „služebných“ v nejširším slova smyslu. Zájmena, jako na př. *já, ty, my, vy, můj, náš, on, ten, kdo, co, který, jaký, či, všechen, sám* jsou obecně slovanská a mají vesměs indo-

evropskou etymologii. Stejného rázu jsou v podstatě i zájmenná příslovce, jako na př. *kde, kdy, tam, zde, jak, tak, vždy, všude* atd. Je ovšem třeba poznamenat, že velmi stálou vrstvu tvoří jen tato základní zájmena a příslovce. Kromě nich je v lidovém a hovorovém jazyce dosti hojná vrstva variabilních zájmen [ukazovacích a neurčitých] i zájmených příslovcí, tvořená ovšem od těchto základních slov, jako na př. *tamtěn, tendlečen, tadyma*. Zájmena tohoto typu, k nimž se svým původem řadí i spisovné *tento* [a ruské *etot*], vytlačila ze základního slovního fondu staré zájmeno *sb.*

K staré vrstvě patří i primární předložky, jako na př. *s, k, v, pro, na, u, při, nad*, a některé spojky a částice, jako *a, i, -li, že*. Většina spojek, zejména podřadných, je však mladšího původu a vyvinula se během historického vývoje v jednotlivých jazycích jednak z těchto základních spojek a částic, jednak z původních příslovcí, zájmen i celých vět [na př. *jestliže*]. Pro svou důležitost a ustálenost patří ovšem i tyto spojky, jakož i některé nepůvodní předložky, nejde-li rozumět se o archaismy nebo řídké knižní tvary, jako na př. *stran*, do základního slovního fondu celonárodního jazyka. O číslovkách se není třeba zvlášť zmiňovat, vždyť právě ony jako velmi stará a stálá vrstva jsou přímo klasickým důkazem příbuznosti indoevropských jazyků.

Kromě těchto slov, u nichž vztah ke gramatice je nejvíce patrný, patří do základního slovního fondu řada sloves označujících základní děje a stavy. Valná většina z nich jsou slovesa obecně slovanská, na př. *řici, dělali, hráti, mluvili* (toto sloveso jen na části slovanského území), některá mají paralely i v baltských jazycích, na př. *městi, vlěci, něsti, bíti, přísti*, jiná, označující opravdu nejzákladnější děje a stavy, pocházejí dokonce z doby indoevropského jazykového společenství, na př. *ležeti, seděti, státi, jiti, jeli; spáti, dřímali, bděti, buditi; jisti, piti; žiti, umřiti; viděti, slyšeti; zváti, znáti; bráti, dáti; prositi; siti, orati, kovati, tesati, sekati, plěsti, pěci, viti; obouti, třiti, psáti; hnáti, vésti* atd. Je to vrstva obsáhlá, zahrnuje skoro všechna primární slovesa i četná slovesa odvozená od slov základního slovního fondu a poměrně velmi stálá. Její stálost vyplývá z toho, že není žádných nutných důvodů pro změny v této téměř obecně lidské sféře představ a pojmů. Ovšem i sem zasáhly změny. Byly způsobeny jednak tím, že slova citově neutrální byla nahrazena slovy afektivnější povahy, jednak tím, že slova, která se hláskovými změnami stala příliš krátkými a nevýraznými, byla nahrazena slovy výraznějšími. Srov. na př. franc. *manger* a *aller* na místě starých slov *edere* a *ire* nebo v češtině okasionální náhrady slovesa *jisti* vulgárním *žráti* a lidovým *baštili*.

K nejužšímu jádru základního slovního fondu patří i některá adjektiva označující základní vlastnosti, jako na př. *dlouhý, krátký; pravý,*

levý; živý, mrtvý; teplý, chladný; sladký, kyselý, slaný, hořký; hluboký, vysoký, nízký; starý, mladý; slepý, hluchý; černý, bílý, červený, zelený, žlutý; měkký, tvrdý; hloupý, chytrý, veselý; zdravý; krásný, milý atd. Většina těchto slov pochází z doby slovanského jazykového společenství a zčásti z doby ještě starší. Kromě těchto „primárních“ adjektiv je ovšem v základním slovním fondu řada dalších adjektiv odvozených od slov základního slovního fondu. Tato adjektiva však většinou nepatří do jeho nejužšího jádra.

Ze substantiv patří do tohoto okruhu dobře známé názvy pro části lidského těla, názvy předmětů a jevů přírodních, s nimiž se člověk stále setkává [*slunce, měsíc, hvězdy, voda, kámen, zima, sníh* atd.], názvy nejběžnějších zvířat a rostlin [*ovce, koza, vlně, husa, myš, vlk, moucha, vosy* atd., *bříza, olše, jablono . . ., semeno, větev . . .*] terminologie příbuzenská, pokud se ovšem v jazyce udržela [*otec, matka, bratr, sestra, syn, dcerka* a pod.], některé názvy týkající se potravy (*maso, zrno, sůl . . .*), některé názvy nástrojů (na př. *sekyra*) atd.

Převážná většina těchto slov je z doby slovanského jazykového společenství a značná část ještě starší.

Ovšem i tyto názvy pro předměty poměrně stálé nebyly ušetřeny změn, jak bylo připomenuto už v předcházejícím odstavci; srov. na př. románské náhrady latinského *caput* [*la tête z testa*] nebo slovanská slova *noha, hlava*, náhrady to za starší indoevropské názvy. Zasahovaly sem i změny z okruhu tabuových představ. Takovým velmi známým příkladem pro to je nahrazení původního názvu pro medvěda v slovanských a germánských jazycích názvy, jako je „jedlík medu“, (medvěd < **medu-ēd-*) a „hnědý“ (*der Bäre = der Braune*). Tabuovým opisem je patrně slovanské *ruka*, které znamená vlastně *chapačka, sběračka* (srov. lit. *rankà* a sloveso *renkù, riñkli*).¹⁴

To byl stručný nástin nejstálejšího jádra základního slovního fondu do něhož patří jednak slova „služebná“, jednak slova pro předměty a jevy společně značné části lidstva. Viděli jsme, že ani tato oblast nebyla zcela beze změn. Tím více změn a rozdílu je možno najít, vyjdeme-li z tohoto okruhu primitivních pojmů k živému dnešku a probíráme-li slovní zásobu i základní slovní fond podle jednotlivých věcných skupin. Při tomto přehledu bude třeba přihlížet ke dvěma hlediskům, a to jednak k důležitosti jednotlivých slov a jejich rozšířenosti v daném jazykovém společenství, jednak k jejich historické ustálenosti. Jen tam, kde se tato dvě hlediska spojují, bude možno mluvit o základním slovním fondu.

Zastavme se nejdříve u lidského obydlí a slov s ním spojených.¹⁵ Jistě taková slova, jako *dům, chalupa, stavení*, patří do základního fondu našeho jazyka jak pro svou ustálenost, důležitost, tak i pro svůj

celonárodní charakter. To už nelze říci o slovech, jako *chajda*, *barák*, která se z něho svým citovým přízvukem vymykají. Do základního slovního fondu patří i názvy pro hlavní části domu a jeho zařízení, na př. *střecha*; *stěna*, *zeď*; *okno*; *kout*; *dveře*, *práh*; *pec*, *komín*; *světnice*, *siň*, *sklep*, *půda*; *strop*, *podlaha*; *schody*; *klika*, *zámek*. Ostatní názvy z tohoto okruhu je třeba počítat k odborné terminologii [*vazba*, *podezdívka* *okapová roura* atp.], ač některé mohou mít účtyhodné stáří a dokonce paralely v ostatních indoevropských jazycích, na př. *slemeno* [= vrchní vodorovné břevno ve střeše, slov. lat. *culmen*].

Z okruhu vnitřního zařízení domu patří nesporně do základního slovního fondu slova *stůl*, *lavice*, *postel* a *lůžko*. Pochybnosti by mohly vzniknout u slova *židle*, místo něhož se v lidovém jazyce užívá mnoha slov jiných [*sesle*, *legát*, *legátka*, *stolek*]. Vzhledem k tomu, že jde o slovo přejaté poměrně dávno, ve spisovném jazyce ustálené a všem příslušníkům národa běžně známé, lze je přes všechny výhrady přece jen pokládat za součást základního slovního fondu celonárodního jazyka. Tytéž pochybnosti jsou i u slova *skříň*, místo něhož jsou v lidovém jazyce rovněž jiné názvy [na př. *almara*]. Z týchž důvodů jako u slova předcházejícího je však možno zařadit je do základního slovního fondu. Ještě větší potíže se zařazením vznikají se slovem *truhla*, které se v původním významu drží jen v lidových nářečích, ale i tam vychází postupně z užívání a tím i ze základního fondu. Běžnější je jen jako synonymum slova *rakev*. Většina ostatních slov z této věcné oblasti, jako na př. *zásuvka*, *ubrus*, *pokrývka*, *slamník*, *matrace*, *poštlář*, *záclona*, *prádelník*, *přiborník* atd., se pro malou ustálenost a velkou pestrost v pojmenování ze základního slovního fondu vymyká. Stanou-li se některé z těchto věcí s rozvojem společnosti takovou důležitou, stálou a neměnnou součástí bytového zařízení, jako je na př. *stůl*, ustálí se i příslušná pojmenování v celonárodním jazyce a budou postupně nabývat charakteru slov základního slovního fondu. Totéž platí i o názvech domácího náradí a náčiní, kde k základnímu slovnímu fondu je možno počítat jen několik důležitějších názvů, jako *hrnec*, *nůž*, *lžíce*, nyní i *vidlička*, *misa*, *džbán*, *sklenice*. Ostatní slova, jako *kastroľ*, *pekáč*, *podnos*, *nálevka*, *cukřenka*, *měchačka*, patří nepochybně jen do slovní zásoby. Tam patří i různé *díže*, *džbery*, *štouduve*, *hroličky* atp. z nichž ovšem některé mohou být pro svou závažnost v základním fondu nářečí. Do základního fondu je dále možno počítat slova *sekera*, *lopata*, *motyka*, *kladivo*, *kleště*, *pila*, *dláto*, *mella*, *kartáč*, *hřeben*.

Z oblasti slov spojených s vesnickým životem patří do slovního fondu celonárodního jazyka jen slova označující opravdu základní pojmy. Jsou to na př. názvy *dvůr*, *chlév*, *stodola*, *sýpka*, *vrata*, *kurník*, *kůlna*, *zahrada*, *plůl*, *pole*, *země*, *hlína*, *orati*, *vláčeti*, *brázda*, *hrouda*, *mez*, dále

názvy nejdůležitějších plodin [na př. *žito, ječmen, pšenice, oves, čočka, hrách, řepa*, z novějších pak *kukuřice, brambory*, jejichž názvy jsou ustáleny ve spisovném jazyce a jsou všeobecně známy], jejich částí [*stéblo, klas, naž, hlávka*], nejzákladnější názvosloví spojené se sklizní, na př. *žně, séci, snop, strniště, sklizeň, mlátiti, zrní, plevy, seno*; dále pak *sázeti, kopati* atp. Mnohé další názvy jako *pokos, osiny, panáky, sekáč, ohrabky, ostrev, váti* (obilí) nejsou v celonárodním jazyce ustáleny, nejsou mezi příslušníky národa všeobecně známy a nepatří tedy do základního fondu. Některé důležitější z nich však mohou být ve fondu lidových nářečí. Totéž platí i o zemědělském náradí a náčiní, z něhož patří do základního fondu celonárodního jazyka jen názvy pro věci základní, jako *pluh, brány, kosa, hrábě, vidle, bič, sáně, vůz, kolo* a snad i *žebřiny*. Se změnami ve způsobu hospodaření ustoupilo slovo *cep*. Názvy pro drobnější věci a zejména pro součástky jednotlivého náradí jako *splaz, radlice, slupice, hřidel, oplín* neboli *obrtel, ramena* neboli *snice, klanice, rozvora, loukotě, brdce, náprava, popruhy, postranky, náhrbetník* atd., mají charakter odborné terminologie v celonárodním jazyce a z valné části nyní i v místních nářečích. Pro zkoumání lexikálního skladu nářečí a jazykových souvislostí v minulosti má však tato oblast mimořádnou důležitost.

V základním fondu celonárodního jazyka jsou i názvy domácího zvířectva, na př. *kráva, býk, tele, vůl, kůň, kobyla, hřibě, koza, kozel, kůzle, vepř, svině, prase, pes, kočka, kolě, husa, slepice, kohout, kuře, holub*, dále názvy nejběžnějších divokých zvířat, jako *jelen, srnec, jezek, liška, medvěd, tchoř, veverka, vlk*. Z ptactva sem patří jen nejběžnější názvy, na př. *vrabec, kukačka, kos, čáp, skřivan, vlaštovka, pěnkava, datel, straka, vrána, křepelka, koroptev*. Značnou část ostatních pojmenování je třeba s dnešního hlediska zařadit spíše do odborné terminologie. Přesnou hranici v této oblasti je sice velmi těžko vésti, přesto však možno říci, že tato oblast lexika je poměrně dosti ustálena a má mnoho slov s příbuzenstvím v jiných jazycích. Je to svědectvím toho, že v minulosti většina slov z tohoto okruhu byla součástí základního fondu. Z ostatního živočišstva patří do základního fondu na př. tyto názvy: *ryba, štika, kapr, moucha, vosy, včela, komár, mravenec, pavouk, motýl, veš, blecha, housenka*. Z říše rostlinné možno zařadit do základního fondu názvy běžných stromů, jako *jedle, smrk, buk, dub, břiza, olše, osika, javor, ořech, jabloň, třešeň, líska*, názvy jejich plodů, dále názvy lesních plodů, jako *jahoda, malina, ostružina, houba, hřib, muchomůrka*, názvy pro části rostliny, jako *kořen, list, větev, kmen, kůra, květ*, souborné názvy, jako *tráva, les, rákosí, kapradí*, z ostatních rostlin pak na př. *kopřivu* a názvy kulturních rostlin. Jen jakoby na okraji základního fondu jsou ostatní pojmenování, jako *sněženka, petrklíč, konvalinka, chrpa, sedmikráska* atp.,

rozšířená v celonárodním jazyce zejména zásluhou školy. Ostatní rostlinné názvy mají více méně charakter odborné terminologie. V lidovém jazyce je v této oblasti značná pestrost a nejednotnost, některé názvy však přitom mohou být dosti starobylé (na př. *lebeda*).

Součástí základního slovního fondu jsou i nejběžnější názvy pro terén a jeho útvary, na př. *kopec, hora, skála, dolina, příkop, jáma, cesta, silnice, chodník, louka, močál, potok, řeka, rybník, břeh, most, pramen*, názvy pro čas, na př. *den, noc, poledne, půlnoc, jitro, ráno, večer, jaro, léto, podzim, zima*, příslušná příslovce, jako *dnes, včera, zítra, letos, loni*, názvy dnů, měsíců, názvy běžných svátků, jako *vánoce* a *velikonoce*, pojmenování pro jevy atmosférické a kosmické, na př. *děšť, mlha, prší, mží, blýská se, hřmí, vítr, bouře, liják, povodeň, kroupy, mraky, duha, sníh, mráz, led, obleva, taje, mrzne; slunce, měsíc, hvězdy; soumrak, tma, světlo*. Značná část těchto názvů je starobylá a patří do jádra základního slovního fondu.

Tamtéž patří, jak jsme se už zmínili, i základní názvy pro části lidského těla. Nebudeme se proto u nich zdržovat. Ze základního fondu se však vymykají expresivní synonyma, jako na př. *palice, kotrba* [obojí = hlava], *pacička* [= ručička], dále některé názvy méně důležité, jako *pěšinka* ve vlasech, *lalůčky* ušní, *licousy* atp. a konečně i speciální názvosloví anatomické.

S předcházející lexikální skupinou těsně souvisí i pojmenování pro nemoci a tělesné nedostatky, z nichž jsou součástí základního fondu jen některé důležitější názvy, jako *nemoc, kašel, vřed, puchýř, bradavice, svrab, křeč, rána, jizva*, dále některá slovesa a adjektiva, jako *stonali, boleti, kašlati, hnisati, hluchý, slepý, chromý* atd. Valná většina ostatních názvů, zejména názvů nemocí, má charakter speciálního názvosloví [*tyfus, tuberkulosa* atp.].

Jak jsme se již zmínili, patří do základního fondu příbuzenské názvosloví, jako na př. *otec, matka, syn, dcera, bratr, sestra, strýc, teta*, tvořící jednu z nejstarších vrstev slovního fondu, dále názvy spojené s rodinným a domácím životem, na př. *ženich, nevěsta, svatba, dítě, kolébati, vdova, sirotek, chlapec, děvče, mládenec*.

Dosti těžko je najít hranice základního slovního fondu v oblasti výživy. Patří sem už uvedená základní slovesa, jako *jísti, pít, péci, vařit*, dále pak *jídlo, snídaně, oběd, svačina, večeře*, názvy nejdůležitějších jídel, jako *chléb, maso, sádlo, máslo, smetana, vejce, sýr, těsto*, názvy nejdůležitější zeleniny [*zeli, mrkev, česnek* atp.], *cukr, sůl, polévka, omáčka*. Do základního celonárodního fondu lze dále zařadit i slova *knedlík* a *houska*, místo nichž se v lidovém jazyce užívá názvů jiných [*šíšky, halečky, země, bělky*]. Ostatní názvy mají posud charakter měnlivé slovní zásoby.

Stejně těžko je najít hranice základního fondu v oblasti odívání.

V této oblasti hojně zasahovala a zasahuje móda, přinášející se změnou věci i nové názvy. Je proto v této oblasti poměrně nejvíce přejatých slov, zčásti v jazyce už zdomácnělých a všeobecně rozšířených, jako na př. *košile, kabát, kalhoty, kapsa, boty, punčochy, klobouk, čepice*. Uvedená slova jsou v jazyce ustálena a lze je zároveň s názvy, jako *kožich, rukáv, nohavice, prádlo*, pokládati za součást základního fondu. To však nelze říci o různých *halenkách, bluzičkách, jupkách, kazajkách, kacabajkách, špenzrech, živůtcích, kordulkách* a konečně ani ne o *vízankách, nákrčníčích, kravatách* nebo *lkaničkách, nálepničcích, rukávnících, penlích* atd., v nichž vládne veliká pestrost a nejednotnost v pojmenováních. Do základního slovního fondu však patří nejdůležitější nástroje z této oblasti: *jehla, nit, nůžky*. Je třeba připomenout, že slova základního slovního fondu z tohoto okruhu stejně jako z oblasti výživy patří s výjimkou několika nejdůležitějších pojmenování do okrajových, nejvíce propustných částí základního fondu. V tom nás utvrzuje i srovnání s ostatními slovanskými jazyky, neboť právě v těchto názvech je nejvíce rozdílů.

Na okraji základního slovního fondu jsou také názvy pro lidská povolání, neboť s rozvojem výroby nastává zde nejvíce změn. V celonárodním jazyce jsou zatím ustálena a všeobecně rozšířena názvy, jako *mlynář, kovář, krejčí, učitel, komíník, zedník* atp. Staré slovo *švec* je z oficiálního užívání vytlačováno svým neutrálnějším synonymem *obuvník*, drží se však v celonárodním jazyce, a to v běžném konverzačním jazyce, takže máme nyní v základním fondu názvy dva. Značná část slov pro označení povolání, jako na př. *soustružník, slevač, nástrojář* atp., má dosud charakter odborné terminologie, některá z nich však časem pravděpodobně do základního slovního fondu proniknou. Mnohé názvy pro povolání, která byla v minulosti sice hojně rozšířena, v přítomné době však jsou méně běžná, ze základního slovního fondu ustupují, na př. *hrnčíř, provazník* atp.

Názvy pro základní výrobní nástroje byly již probírány při zemědělském a domácím nářadí a náčiní. Složitější nástroje jsou dosud spíše v oblasti odborné terminologie, mnohé z nich však do základního slovního fondu vnikají, na př. slovo *stroj* v jeho dnešním významu. Podobně pronikla do základního fondu i jiná slova týkající se hospodářského života, na př. *obchod, továrna* atd.

Dostali jsme se tak do oblasti slov nejmladšího původu. Patří k nim názvy pro nejdůležitější zařízení novodobého života, jako na př. *vlak, nádraží, pošta* atd. Tato slova takřka před našima očima vnikala do základního fondu, takže pro mladší uživatele jazyka jsou na stejné rovině jako slova *cesta, vůz*. Podobně jsou součástí základního fondu i jiná slova spojená se společensky nutnými a trvalými institucemi

moderního života, jako je na př. *škola, nemocnice* a j. V této oblasti je dosud živý přechod. Mnohá slova teprve z měnlivé slovní zásoby do slovního fondu vnikají, právě vnikla nebo v krátké době vniknou. Patří k nim na př. *motor, traktor, letadlo* atp.

Mohli bychom připomenout ještě jednu okrajovou oblast na rozhraní základního slovního fondu a ostatní slovní zásoby. Jsou to názvy týkající se organizace státní správy, na př. *obec, okres, kraj, země, oblast, úřad, četník* atp. Některá slova z tohoto okruhu patří rozhodně do základního fondu, na př. *obec, úřad*, o jiných, k nimž patří na př. *okres* a *kraj* ve významu územní správní jednotky, lze už pochybovat, neboť se uchovávají jen potud, pokud se udržuje dané politické rozdělení, a konečně některá neměla ani dosti času, aby do základního fondu řádně pronikla, na př. slovo *čteník*, jež je po roce 1945 se vznikem Stráže národní bezpečnosti na trvalém ústupu do pasivní slovní zásoby.

Při tomto přehledu jsme opominuli celkem abstrakta. Je to kategorie, kde je dosti těžko vésti nějakou přesnou hranici, jež by oddělila to, co je podstatnější, od méně podstatného. Některé z těchto slov jsou velmi stará, na př. *žal, bol, hněv, pláč, řeč, zrak, sláva, křivda, pravda, spěch, smrt, paměť, žádost* atd. Mnohá tato slova měla podle Ant. Mátla [*Původ slovanských kořených a slovesných abstrakt typů neproduktivních*]¹⁶ původně konkrétně abstraktní význam, mohla znamenat jak děj nebo vlastnost, tak věc, jíž se děj nebo vlastnost týkaly; na př. *tok* mohl znamenat jak „tečení“, tak věc tekoucí, t. j. řeku (srov. přítok). Stejně tak je tomu se slovy *brod* nebo *kov*, jež se později konkretisovala. Jiná t. zv. abstrakta měla dokonce jen konkrétní význam, na př. *plot*. Všechna uvedená slova stejně jako některé zvlášť produktivní typy (na př. značná část abstrakt na *-ost, -stvi*) patří do základního slovního fondu. Je však řada abstrakt, jež se svým rázem ze základního slovního fondu vymykají, na př. *pojem, představa, přínos, výnos, zábrana, rozbor* atd. Ovšem i tato slova jsou se základním slovním fondem většinou slovotvorně velmi těsně spjata. Některá z nich mají tendenci do základního slovního fondu proniknout, na př. *zájem*. I v této oblasti je tedy možno pozorovat vývoj, a to jednak v rozhojňování počtu abstrakt v souvislosti s rozvojem lidského myšlení a poznání, jednak v jejich konkretisaci. Lidový jazyk se však dosud celkem vyhýbá tomu, aby děje nebo kvality vyjadřoval substantivy a dává přednost vyjádření adjektivnímu a slovesnému.

Za hranicemi základního slovního fondu jsou citoslovce a slova citově zabarvená. Některá z nich mohou býti i dosti stará, ale jejich celkový charakter přístupný změnám a snadnost, s jakou se slova v této oblasti znovu a znovu tvoří, je v rozporu s nejzávažnější vlastností základního slovního fondu, totiž s jeho ustáleností.

III.

Při přehledu jednotlivých slovních skupin jsme zjistili, že i slovní fond přes svou poměrnou stálost se pomalu mění. Viděli jsme rovněž, že všechny vrstvy základního slovního fondu nejsou stejně odolné. Stálejší na př. byly ty skupiny, které jsme zařadili do vlastního jádra základního fondu (základní slova „služebná“, základní slovesa a adjektiva označující běžné činnosti nebo přirozené vlastnosti člověka i přírody, ustálené dlouhotrvající životní praxí, substantiva označující předměty a jevy přírodní, s nimiž se člověk musel setkávat od začátku své existence), tedy ty slovní skupiny, které jsou vlastně pokračováním primitivního slovního fondu z dávných dob jazykového vývoje. Měnlivější pak bylo to, co souviselo s výrobou, se zvláštnostmi ve způsobu života a se společensko-politickými poměry. Uvedli jsme, že s rozkladem rodového zřízení zanikl důvod pro přesné rozlišování příbuzenských vztahů, takže v češtině většina speciálního názvosloví příbuzenského zanikla. V některých nářečích se sice leckteré názvy setrvačností drží, na př. na Hlučínsku *stryk* (= otcův bratr), *stryna* (= manželka otcova bratra), *ujec* (= matčin bratr), *ujčina* (= manželka matčina bratra), *četka* (= sestra otcova nebo matčina), *svak* (= manžel četky),¹⁷ významové rozdily se však stírají a slova jsou zatlačována do pasivní zásoby a tam poněkud rychle zanikají. Podobně se jako přežitek v ruské slovní zásobě dosud zachovávají různé názvy pro švagra (*šurin*, *dever'*, *svojak*, *zja'*) nebo ve slovenštině *tesť*, *testiná* (= rodiče ženiny), *svokor*, *svokra* (= rodiče mužovi), *dever* (= mužův bratr), *zolva* || *zolvica* (= mužova sestra), *ujo* || *ujko*, *ujčina*, *strýk* || *strýko*, *stryná* || *strynká*.^{17b} Rovněž jsou zatlačována a postupně zanikají slova spojená se starým způsobem výroby. Dokud se na vesnici mlátilo cepy, bylo slovo *cep* opravdu slovem základního slovního fondu a samozřejmě byly známy i součástky tohoto základního nástroje, neboť se cepy po domácku zhotovovaly nebo aspoň doma opravovaly. S mechanisací zemědělské práce nyní toto slovo poměrně rychle ustoupilo a zemědělská mládež už ani nezná přesné názvy jeho částí. Podobně je tomu se znalostí ostatních názvů spojených se starým způsobem zemědělské výroby. Dokud bylo zemědělství výhradní obživou vesnického obyvatelstva, patřily i názvy nejdůležitějších součástí jednotlivých nástrojů do základního slovního fondu — ne sice celonárodního jazyka — ale příslušného nářečí. Svědčí o tom poměrná ustálenost těchto názvů i jejich značné geografické rozšíření (srov. na př. názvy jako *radlice*, *splaz*, *slupice*, *hřidel* u p'uhu, nebo *voj* || *oje*, *rozvora*, *klanice*, *oplín*, *ramena* [v západní části jazykového území] a *obrtel* a *snice* [ve východnější části] atd.). Dnes už nejsou tato slova všem vesnickým příslušníkům všeobecně známa

a patří tedy i v nářečích jen do slovní zásoby. Zkušenosti z nejnovějšího dialektologického průzkumu ve Slezsku a na Valašsku toto tvrzení jen podporují, neboť v některých obcích bylo třeba opravdu hledat osoby, které by se v celé hospodářské terminologii bezpečně vyznaly. Kořeny tohoto ústupu zemědělského názvosloví ze základního slovního fondu jsou už starší. Souvisí s příchodem kapitalistické výroby, kdy se část obyvatelstva přestala zabývat zemědělstvím a byla nucena si hledat obživu jinde. S pokrokem sociálního zabezpečení pracujících po roce 1945 ustoupilo i takové ustálené slovo jako *žebrák*. Dětem z prvních tříd národní školy je toto slovo už skoro zcela neznámo.

Ovšem i jiné příčiny než příčiny společenského rázu mohou způsobit přechody slov z jedné kategorie do druhé. Slovo se pak může uchovávat jen v jistých ustálených rčech. Zmínili jsme se již o tabuových představách, mohli bychom uvést i další příklady změn afektivního charakteru (na př. ruské *glaz*,¹⁸ které znamenalo původně hlazený kámen, drahokam, hlazenou kuličku, zatlačilo obecně slovanské oko, jež se drží jen ve spojení *oko za oko, zub za zub*; srov. i středoopavské *hale* „knedlíky“, původně „koule“, ve významu oči, ovšem ještě se silným citovým přízvukem, na př. *ňevybleščaj na mje ty hale* „nepouli na mne oči“).

O pronikání nových slov do základního slovního fondu jsme hovořili již při výkladech o jednotlivých skupinách slovních. Je však třeba připomenout, že kromě životní důležitosti, ustálenosti atd. se nová slova nesmějí odlišovat po stránce fonetického složení a morfologického zařazení od slov domácích. Proto se na př. slova jako *komunismus* a *socialismus* nemohou dostat do základního slovního fondu, dokud se nezbaví cizosti tkvící v jejich odchylném pravopise a skloňování. Ruské *komunizm* je na tom lépe, protože se dobře začleňuje do domácí slovní zásoby. Hůře na tom jsou naopak ruská slova nesklonná, jako *kino*, *pal'to*, *radio*, která se právě pro svou nesklonnost pocífuji jako slova ruskému systému slovnímu cizí. Nemůžeme proto souhlasit s Vachmistrovem,¹⁹ který slovo *radio* pro jeho četné odvozeniny zařaduje do základního fondu ruského jazyka. Je ovšem jisto, že všechna tato slova mají tendenci proniknout do základního fondu. Projevuje se to v lidovém a hovorovém skloňování typu v *kine*, *bez pal'ta*²⁰ atd.

Změny základního slovního fondu se mohou také týkat významové stránky. Nebudeme se u této kapitoly zdržovat, vyžadovala by totiž sama speciálního článku, a uvedeme si jen několik příkladů. Sloveso *psáti* původně znamenalo „malovat“, srov. příbuzné *pestrý* a ruské *pisat kartiny*, nechceme-li už hledat příbuzenstvo a paralely indoevropské. Někdy se původní význam udržuje v jazyce jako archaismus (na př. něm. *lesen* ve významu sbíratí se dochovalo v substantivu *Weinlese*;²⁰ podobně čes.

králík v původním významu malý král jen žertovně a posměšně), jindy jsou oba významy vedle sebe v základním fondu [na př. *země* ve významu *Erde* i *Land*, *zámek* u dveří, *zámek* = palác] nebo slovo patří do základního fondu jen původním významem, ostatními pak do slovní zásoby (na př. *list* u stromu, *list* = noviny, *koza* = zvíře, *koza* = tělocvičné nářadí nebo *koza* na řezání dříví atd.).

Ještě bychom se mohli zmínit o poměru základního fondu celonárodního jazyka a nářečí. V základních rysech se fondy místních nářečí shodují jak mezi sebou navzájem, tak i s fondem celonárodního jazyka. Je to dáno samým faktem genetické příbuznosti i společným vývojem. Přes tuto zásadní shodu mohou být v některých podrobnostech rozdíly. Některé vyplývají z odchylných životních podmínek, z odlišného způsobu života. V základním fondu místních nářečí na př. byla a zčásti ještě dodnes je v hojnější míře zastoupena terminologie spojená se zemědělstvím. V pasteveckém kraji, jako na př. na Valašsku, mohla pronikat do lidového nářečí a ustalovat se v jeho základním slovním fondu i nejdůležitější terminologie z tohoto okruhu. Rozdíly ve způsobu života, v odchylných formách hmotné i duchové kultury se mohou odrážet nejen v celé slovní zásobě, nýbrž i v jejím jádru, t. j. v základním slovním fondu. Nadto některé slovníkové rozdíly mohou vyplývat prostě z faktu různého pojmenování v různých částech dnešního jazykového společenství. Shody a rozdíly v těchto pojmenováních mohou svědčit i o bližších nebo vzdálenějších spojitostech jednotlivých oblastí v minulosti. Na př. při zkoumání lašské slovní zásoby se nám objevuje, že některé slovníkové shody lašské zasahují mnohem širší okruh.²² Tak na př. slovo *humno* ve významu mlat sahá podle našich posledních výzkumů až na Valašskokloboucko a je také doloženo i na Litomyšlsku (srov. Quido Hodura *Nářečí litomyšlské*). Rovněž slovo *obrtel* zasahuje celou severovýchodní Moravu a je rovněž ve východních Čechách. Jsou to překvapivé shody, neboť ukazují souvislosti, jež byly dalším jazykovým vývojem zasuty. Takové souvislosti je možno pozorovat i mezi dvěma sousedními nářečími, jež patří k různým, ale přece blízce příbuzným jazykům. Není však nutno je pokládat za převzetí. Takovou stopou linguistické kontinuity je patrně i lašské slovo *žniva* (= žně), shodující se se slovem polským. Podobně tomu může být i s lašskými slovy *boťaň* | *bočan* (= čáp), *škobraněk* (= skřivánek), jež rovněž ukazují na souvislosti se sousedními slovanskými jazyky. Při lexikálním rozboru takovýchto oblastí je nutno rozdělit celou slovní zásobu i základní slovní fond na několik vrstev, na př. na vrstvu obecně slovanskou, příp. obecně západoslovanskou, obecně českou a na vrstvu slov kulturních později přejatých. Po vyřazení všech těchto vrstev by nám nakonec v ostřejším světle vystoupila vrstva slov charakterisujících dané společenství.

Jejím podrobným rozbořem a srovnáváním se sousedními oblastmi bylo možno najít stopy linguistických souvislostí v minulosti a mezi nimi v některých případech snad i stopy jazykového seskupení předfeudálního nebo aspoň raně feudálního. Hlavní úlohu při tomto srovnávání budou mít jistě slova základního slovního fondu, ovšem ne v jeho dnešním, nýbrž v historickém pojetí.

Kromě těchto souvislostí může jít v některých případech i o pozdější přejetí z jednoho jazyka do druhého. Na př. slovo *chlop*, patřící do základního slovního fondu většiny lašských nářečí (s výjimkou moravské laštiny), je přejato ze sousedních polských nářečí. Původní domácí podoba *chlap* se drží jen v odvozeném *chlapik*. Četné příklady opačného přejetí bychom mohli uvést z Kellnerových *Východolašských nářečí*.²³ V těchto nářečích je totiž celá vrstva slov základního slovního fondu shodná s lašskými nářečím, na př. *cesta*, *klobuk*, *šatka*, *kaboł*, *obartel* (= oplín u vozu), *lůnkoć* (= loukoť), *berco*, *gumno*, *břim* (modřín), *pinkava* atd. U některých z nich jde o přejetí (*kaboł*, *klobuk*), jiná mohou být snad zbytkem staré kontinuity (*břim*, *gumno*, *lůnkoć*, *obartel*), jak jsme se o ní zmínili výše. Velmi vhodným příkladem na přejímání slov do základního fondu jsou anglické výpůjčky ze skandinávských jazyků (*sister* „sestra“, *knife* „nůž“, *wing* „křídlo“, *low* „nízký“, *take* „brát“ atp.).²⁴ Zdálo by se, že podobné jevy odporují zásadě, že se základní slovní fond a gramatická stavba při míšení jazyků ve své podstatě zachovávají. Tato skutečnost však není s tím v žádném rozporu, neboť jde o jazyky vzájemně si blízké jak v hlavních rysech gramatické stavby, tak i v základním slovním fondu. Přihlédneme-li k češtině a polštině, vidíme, že jádra jejich základního slovního fondu jsou si v podstatě velmi blízká, zděděná z praslovanštiny. Při takové blízkosti je arcí možné, aby se slova přejímala přímo z jednoho základního fondu do druhého bez dlouhého ustalování v ostatní slovní zásobě. To však není možné u jazyků nepřibuzných nebo jen vzdáleně přibuzných. Tam mohou slova pronikat nejdříve do ostatní slovní zásoby a teprve po dlouhém ustalování a přizpůsobování po stránce fonetické i morfologické mohou jako zdomácnělá slova proniknout do základního slovního fondu. Taková byla v podstatě cesta slov francouzského původu v angličtině.²⁵

Toto pronikání slov základního fondu z jednoho jazyka příbuzného do druhého má svou obdobu v pronikání slov celonárodního jazyka do místních nářečí. Stará slova místního charakteru jsou v nářečích nahrazována slovy celonárodního jazyka, na druhé straně ovšem celonárodní jazyk čerpá někdy i z místních nářečí, především však jen taková slova, která mají naději na celonárodní rozšíření. Dochází tak k vyrovnávání a ke splyvání základních fondů v jednotný základní fond spo-

lečný celému národnímu společenství. Je to umožněno, jak už bylo řečeno, velikou blízkostí základních fondů, a téměř úplnou totožností jejich jader. Tento celonárodní fond se pak bude i nadále doplňovat novými slovy, jak se bude rozšiřovat okruh nejn nutnějších životních potřeb a jak se v souvislosti se stíráním rozdílů mezi městem a venkovem a mezi prací tělesnou a duševní stanou mnohé věci, jejichž názvy patří prozatím jen do ostatní slovní zásoby, nezbytnými věcmi denní potřeby. V procesu tohoto pronikání se ovšem tato slova přizpůsobí po všech stránkách běžnému typu slov a stanou se tak základní, vpravdě strukturní částí slovní zásoby, jejím základním slovním fondem.

P o z n á m k y

- ¹ *Les langues du monde*, Paris 1924, str. 395. Autor stati J. Przyluski pravi: „Le vocabulaire annamite se compose en majeure partie de mots de civilisation empruntés au chinois et, pour une moindre part, de mots très usuels dont un bon nombre se retrouve encore aujourd’hui en mon-khmer. Cette constatation est en faveur du rattachement de l’annamite aux langues austroasiatiques plutôt qu’ au sino-tibétain.“
- ² *La linguistique historique et linguistique générale* II, Paris 1936, str. 61.
- ³ Hojné doklady takových změn, ovšem hlavně z románského materiálu, viz v knize A. Dauzata *La géographie linguistique*, Paris, 1922(1944).
- ⁴ Tak také chápe v podstatě otázku V. V. Vinogradov, který mluví o slovech neodvozených a odvozených. Об основном словарном фонде и его словообразующей роли в истории языка. *Voprosy jazykoznanija v svete trudov* I. V. Stalina. II. vyd. Moskva 1952, str. 173 a n.
- ⁵ Srov. Vilém Mathesius, *Čeština a obecný jazykozpyt*, Praha 1947, str. 175; *Příspěvek k strukturálnímu rozboru zásoby slovní*.
- ⁶ Vachmistrov V. V., *Které znaky určují příslušnost k základnímu slovnímu fondu*. *Sovětská věda — Jazykověda* I, 5, str. 39.
- ⁷ Krževskij V. A., *Sovětská věda — Jazykověda* I, 2, str. 70.
- ⁸ Vomperskij V. P., *Izv. AN* X, str. 610.
- ⁹ Černych P. J., *O základním slovním fondu a slovní zásobě jazyka*. *Sovětská věda — Jazykověda* I, 1, str. 20—25.
- ¹⁰ Grigorjevová A. D. *Učenie súdruha Stalina o základnom slovnóm fonde a slovnej zásobe jazyka*. *Sovětská věda — Jazykověda* I, 5, str. 10.
- ¹¹ Abajev V. J., *O vzaimootnoženii iranskogo i kavkazskogo elementa v osetinkom*, bibliograf. údaj v sborníku *Voprosy jazykoznanija . . .*, str. 162.
- ¹² Černych P. J., *I. V. Stalin ob osnovnom slovarnom fonde*, *Voprosy jazykoznanija . . .*, str. 135.
- ¹³ *Voprosy jazykoznanija . . .*, str. 163.
- ¹⁴ W. Havers, *Neuere Literatur zum Sprachtabu*, Videň 1946.
- ¹⁵ Slova probírám v podstatě podle slovních skupin *Lexikálního dotazníku pro nářečí severovýchodní Moravy*, sestaveného prof. Dr. Ad. Kellnerem a vydaného Slezským studijním ústavem v Opavě. Rovněž četné příklady z nářečního vývoje lexika znám z jeho přednášek a cvičení. Z diskusí v jeho semináři jsem načerpal četné podněty i pro toto thema.

- ¹⁶ Ant. Mátl, *Původ slovanských kořených a slovesných abstrakt typů neproduktivních*. Studie o tvoření slov a dějinách významu. Disertační práce, Brno 1949. Archiv děkanství filosofické fakulty v Brně.
- ¹⁷ Srov. A. Lamprecht, *Středoopauské nářečí* (Gramatika i slovník). Disertační práce, Brno 1950. Zemská a universitní knihovna Brno č. 4/250 040.
- ¹⁸ Informace o slovenštině mám od doc. Dr. Aloise Gregora.
- ¹⁹ Etymologii slova *glaz* mi laskavě sdělil prof. Dr. Václav Machek. Bude uveřejněna v příštím čísle časopisu Slavie. Srov. též M. A. Sokolova *Iz istorii slov osnovnogo slovarnogo fonda russkogo jazyka*. Doklady i soobščeniya Instituta jazykoznanija AN SSSR, 1952, č. 2, str. 8.
- ²⁰ Vachmistrov V. V., *Priznaki prinadležnosti slov k osnovnomu slovarnomu fondu*, Inostrannyje jazyki v škole, 1951, 4, str. 7—10.
- ²¹ Gvozdev A. N., *Očerki po stilistike russkogo jazyka*, Moskva 1952, str. 83.
- ²² E. Zusmanovskaja a Pskov, *K probleme osnovnogo slovarnogo fonda i slovarnogo sostava nemeckogo jazyka*. Inostr. jazyki v škole 1951, 2, str. 24—30.
- ²³ A. Lamprecht, *Středoopauské nářečí*, srov. výše, str. 126.
- ²⁴ A. Kellner, *Východolašská nářečí II*, Brno 1949, str. 52—58.
- ²⁵ Zvegincev V. A., *Ponjatije vnutrennich zakonov razvitiija jazyka v svete rabot I. V. Stalina po jazykoznaniju*, Voprosy jazykoznanija . . . , str. 210.
- ²⁶ Tamtéž, str. 214.

Р е з ю м е

К ВОПРОСУ ОСНОВНОГО СЛОВАРНОГО ФОНДА В ЧЕШСКОМ ЯЗЫКЕ

I.

Основной словарный фонд имеет большое значение при определении специфики языка, особенно у языков без развитой морфологической системы. Примером может служить аннамитский язык, который в строе предложения и в словарном запасе показывает сходство с китайским языком, но своим основным фондом связан с языками австроазиатскими. Представители западноевропейского языкознания, хотя практически пользовались достижениями сравнения устойчивых групп слов, теоретически недооценивали значение основного словарного фонда, так как у них не было правильного подхода к языку как общественному явлению.

В ядре основного словарного фонда находятся корневые слова. Но кроме первоначальных корневых слов здесь есть известное количество изолированных, с нашей точки зрения непроизводных слов, которые служат базой дальнейшего словообразования. Именно в этом ядре могут быть различия между отдельными языками. В некоторых языках сгруппирована вокруг небольшого количества основных слов значительная часть производных слов — это языки с преобладающим описательным характером наименований (славянские языки и немецкий язык), напр. учить — учитель — учитель, lehren — Lehrer — Lehrbuch, в других наоборот больше изолированных, непроизводных слов и весь их словарный состав и словарный фонд вследствие того более атомизированы, таковы напр. французский и английский языки, ср. enseigner — maître — manuel, house — at home — domicile.

Взаимоотношения производных и непроизводных слов в языке надо конечно решать с точки зрения современного состояния, напр. слова vsj или Gift

теперь непроизводного характера, хотя исторически их можно связывать с глаголами *geben* и *pronázt*.

В основном словарном фонде находятся основные типы словообразования, но все-таки нельзя считать словообразовательные аффиксы самостоятельными элементами основного фонда, так как они лишены самостоятельного существования.

Большие трудности вызывает определение объема основного словарного фонда. Некоторые лингвисты понимают основной словарный фонд слишком широко и хотят в него включить всю лексику с исключением профессиональной терминологии, устарелых слов, слов аффективного характера итд. (напр. Черных в первом издании *Вопросов языкознания* и Григорьева в статье *Учение товарища Сталина об основном словарном фонде и словарном составе языка* считают словами основного словарного фонда слова *пионер*, *коммунизм*, *орден*. Другие наоборот понимают этот фонд очень узко как словарный минимум „со значениями жизненно важными для всех людей, независимо от того на каком языке или диалекте они говорят“ (Черных во втором издании *Вопросов языкознания*). В таком понимании заключается опасность метафизического, анти-исторического подхода к явлениям языка.

II.

Из самого языкового материала вытекает, что среди основного словарного фонда находятся более или менее устойчивые слои. Примером очень устойчивого слоя могут служить основные „служебные“ слова (местоимения, местоименные наречия, частицы, союзы, числительные), находящиеся в тесной связи с морфологией. К основному словарному фонду принадлежат тоже примарные глаголы и прилагательные обозначающие постоянные элементарные свойства, состояния и действия, некоторые существительные обозначающие предметы и природные явления, с которыми человек встречался с самого начала своего существования.

Другие слои слов уже не обладают той устойчивостью, так как они связаны с исторически обусловленными предметами и явлениями. У этих слов принадлежность к основному фонду надо решать с точки зрения жизненной важности, общенародного распространения и исторической устойчивости.

В подробном анализе разобраны слова, связанные с названием дома и его частей, названия домашней обстановки, слова, касающиеся деревенского образа жизни, названия домашних и диких животных и птиц, названия растений, слова обозначающие рельеф местности, названия частей тела, болезни, слова и выражения касающиеся родственных и семейных отношений, названия одежды, питания, профессий, производительных орудий и некоторые абстрактные слова. В некоторых этих группах принадлежат к основному фонду только самые важные названия, напр. из сельскохозяйственных орудий *плуг*, *борона*, *коса* итп., или из домашней обстановки *стол*, *постель*; принадлежность некоторых других слов напр. слов *židle* „стул“ и *skříň* „шкаф“ уже вызывает некоторые сомнения, так как народные говоры пользуются другими словами, и большинство остальных слов, как напр. *záclon* „занавески“, *řaduška*, *zásuvka* „выдвижной ящик“ итп., является до сих пор частью остального словарного состава. Трудно найти точную разделительную линию напр. у названий птиц и растений или у названий одежды и питания, так как слова этих последних слоев находятся в самых периферийных областях основного фонда (ср. напр. названия для понятий „пиджак“ или „брюки“ в славянских языках) или совсем вне его.

Вне основного словарного фонда остаются тоже из-за своей неустойчивости междометия и слова аффективного характера.

III.

Основной словарный фонд при всей своей устойчивости не остается неизменной частью словарного состава. В связи с развитием общества он пополняется новыми жизненно важными и для всех членов общества необходимыми словами, и наоборот слова связанные со старым способом производства и старым общественным строем переходят в остальной словарный состав или даже отмирают, ср. напр. название членов первобытной семьи, названия старых земледельческих орудий и их частей итп. С новейшего времени можно привести слово žebřák „нищий“, которое с улучшением материальных условий самых широких масс в народнодемократическом строе перешло в пассивный запас и детям первых классов народной школы оно уже почти неизвестно. Но слова могут изменяться и по другим причинам, таковы напр. аффективные изменения, табу, моносиллабичность и малая выразительность слова, ср. напр. франц. aller вместо древнего ire.

Основные фонды местных говоров и общенародного языка сходны в своих основных частях. Различия вытекают из несходного образа жизни или просто из фактов разного наименования. Сходства и различия в названиях могут быть свидетельством более или менее близких связей отдельных областей в прошлом. При лексическом анализе можно особенно в переходных областях выделять слова общеславянские, западославянские, общечешские и позднейшие культурные наслоения и после выделения этих лексических пластов нам остаются характерные для данного наречия слова и в ярком освещении покажутся взаимные связи с другими областями.

Большая близость основных фондов наречий и говоров одного языка дает возможность прямого проникновения слов основного словарного фонда из общенародного языка в основной фонд диалекта. Явления подобного рода наблюдались и между очень близкими языками (скандинавские слова в английском языке, чешские слова в польских говорах и наоборот). Однако некоторые сходства между соседними диалектами родственных языков могут быть остатками старших лингвистических связей в прошлом. Дальнейшее развитие основных фондов наречий и говоров стремится к их слиянию в единый общий фонд, который с развитием общества будет все пополняться словами для новых жизненно важных понятий.

Résumé

LA QUESTION DU FONDS ESSENTIEL DU VOCABULAIRE DE LA LANGUE TCHÈQUE

I.

Le fonds essentiel du vocabulaire est très important pour la spécification d'une langue, surtout quand il s'agit de langues, dont le système morphologique n'est pas développé. (On peut citer p. ex. la langue annamite qui présente des concordances avec le chinois en ce qui concerne la construction de la phrase et le vocabulaire, mais qui coïncide par le fonds essentiel du vocabulaire avec les langues austroasiatiques. Les représentants de la linguistique occidentale, quoiqu'ils se

soient servis des résultats obtenus par des comparaisons établies entre des groupes de mots relativement constants, n'ont pas su apprécier suffisamment, au point de vue théorique, l'importance du fonds essentiel d'une langue, ne sachant pas concevoir la langue d'une manière juste comme phénomène social.

Le noyau du fonds essentiel du vocabulaire d'une langue est constitué par les radicaux. A côté des mots radicaux originaires, il y a une certaine quantité d'autres mots isolés — de notre point de vue non dérivés qui servent de base à de nouvelles dérivations. C'est justement dans ce noyau que peuvent se présenter des différences entre les langues. Il y a des langues où une grande partie des dérivations est groupée autour d'un petit nombre de mots fondamentaux. Ce sont des langues où domine le caractère descriptif des noms, par ex., les langues slaves et l'allemand (en tchèque: *učiti* — *učitel* — *učebnice*, en allemand: *lehren* — *Lehrer* — *Lehrbuch*). Dans d'autres langues on trouve au contraire un plus grand nombre de mots isolés, non dérivés, et par conséquent un vocabulaire et un fonds essentiel plus atomisés. (Comparez p. ex. les expressions françaises: *enseigner* — *maître* — *manuel*, et les expressions anglaises: *house* — *at home* — *domicile*, avec les expressions tchèques et allemandes citées ci-dessus). Les rapports réciproques entre les mots dérivés et non-dérivés doivent être considérés du point de vue de l'état actuel de la langue. On considère aujourd'hui par exemple les mots *nož* (en tchèque *nůž*) „le couteau“, et all. *Gift* „le poison“, comme non-dérivés, même s'il est possible de les rapprocher au point de vue de l'évolution historique, des expressions *pronziť* „percer“ et *geben* „donner“.

Dans le fonds essentiel du vocabulaire d'une langue se trouvent aussi déjà les modèles de la formation des mots. Tout de même, on ne peut pas considérer les affixes qui servent à former des mots comme des éléments de valeur égale du fonds essentiel du vocabulaire, parce qu'ils ne peuvent pas exister indépendamment. De grandes difficultés se présentent, quand on veut préciser l'étendue du fonds essentiel d'une langue. Il y a des linguistes qui conçoivent le fonds essentiel d'une langue d'une façon trop large. Ils veulent y comprendre tout le vocabulaire excepté la terminologie technique, les mots vieillis, les mots de caractère affectif etc. (Par ex. Černych dans la première édition de *Voprosy jazykoznanija*. . . et Grigorjeva dans son article *Učeniye tovarišča Stalina ob osnovnom slovarnom fonde i slovarnom sostave jazyka* considèrent les mots *pioner*, *komunizm*, *orden* comme appartenant au fonds essentiel du vocabulaire russe.) D'autres linguistes conçoivent au contraire le fonds essentiel d'une langue d'une façon trop étroite, comme un minimum du vocabulaire qui ne comprend que les expressions importantes pour la vie de tous les gens sans égard à la langue ni aux dialectes que ces gens parlent (par ex. Černych dans la deuxième édition de *Voprosy jazykoznanija*). Cette façon de perception renferme le danger d'une conception métaphysique, non-historique des phénomènes linguistiques.

II.

Il résulte du matériel même de la linguistique qu'il y a dans le fonds essentiel du vocabulaire des couches lexicales plus ou moins constantes. On peut citer comme exemple d'une couche très stable les mots „servants“ (en russe „*služebnyje slova*“) fondamentaux (pronoms, adverbes pronominaux, particules, conjonctions élémentaires, adjectifs numéraux) qui sont liés étroitement à la morphologie. Au fonds essentiel du vocabulaire appartiennent également les verbes et les adjectifs „primaires“ désignant des qualités, états et actions constants et

élémentaires. À côté de cela quelques substantifs désignant les objets et les phénomènes de la nature, que l'homme a rencontrés dès le commencement de son existence.

Les autres couches de mots sont moins constantes, puisqu'elles se rattachent à des objets et des phénomènes conditionnés par l'histoire. La question, si ces mots appartiennent ou non au fonds essentiels de la langue doit être résolue d'après leur importance dans la vie, leur diffusion dans toute la nation et leur stabilité historique.

L'analyse détaillée présente l'étude des mots désignant la maison et ses parties, l'ameublement, les mots regardant la vie champêtre, les noms des animaux et des oiseaux domestiques et sauvages, des plantes, les noms désignant le terrain, les parties du corps humain, les maladies, la vie domestique, les vêtements, la nourriture, les professions, les instruments de production etc. Il y a aussi un exposé bref sur les mots abstraits. Dans quelques-uns de ces groupes il n'y a que les expressions les plus importantes qui appartiennent au fonds essentiel du vocabulaire. Par exemple en ce qui concerne les noms des outils d'agriculture, il n'y a que les mots *pluh* „charrue“, *brány* „herse“, *kosa* „faux“, parmi les mots désignant l'ameublement il n'y a que les expressions *stůl* „table“ et *postel* „lit“ qui y appartiennent. En ce qui concerne d'autres expressions comme *židle* „chaise“, *skříň* „armoire“, on peut en douter un peu si elles appartiennent ou non au fonds essentiel, vu qu'il y a dans le langage du peuple d'autres expressions à côté de celles-ci. La plupart des mots de ce genre, comme *záclony* „rideaux“, *poduška* „oreiller“, *zásuvka* „ tiroir“ etc. appartiennent indubitablement à l'autre part du vocabulaire. Dans d'autres groupes de mots il est assez difficile de trouver la ligne qui sépare le fonds essentiel du vocabulaire de l'autre partie, par exemple en ce qui concerne les noms des oiseaux et des plantes. Les autres groupes d'expressions se placent en marge du fonds essentiel du vocabulaire, p. ex. quelques désignations élémentaires du vêtement (comparez les différentes expressions pour le veston, le pantalon dans les langues slaves), ou quelques expressions regardant l'alimentation. D'autres expressions de ces deux derniers groupes de mots sont absolument hors de cette base, comme la plupart des mots désignant les mets et les habits. Hors de cette base se trouvent aussi les interjections et les expressions d'un caractère affectif.

III.

Malgré toute sa stabilité, le fonds essentiel du vocabulaire n'est pas une partie du vocabulaire qui puisse être absolument invariable. Avec l'évolution de la société il s'enrichit par des expressions nouvelles, importantes pour la vie et indispensables pour tous les membres de la société. D'autre part les mots qui se rattachent à une façon de production vieillie ou à un ordre social suranné, passent dans l'autre partie du vocabulaire ou disparaissent. (Comparez p. ex. le sort des mots désignant les membres de la famille patriarcale des temps primitifs ou les noms des anciens outils de l'agriculture, etc.) En ce qui concerne l'époque moderne, nous pouvons citer le mot *žebrák* „mendiant“, qui grâce à l'amélioration des conditions de la vie dans les établissements de la démocratie populaire est passé après l'année 1945 dans le fonds passif du vocabulaire et devient presque inconnu aux enfants des premières classes de l'école primaire. Il est vrai que les causes des changements des mots peuvent être différentes: il y a aussi des changements affectifs, des changements des mots devenus trop courts et inexpressifs (p. ex. en français „aller“ a remplacé l'ancien „ire“).

Les fonds essentiels des dialectes s'accordent en somme avec ceux de la langue nationale. Les différences s'expliquent par les façons de vivre qui ne sont pas partout identiques et par le fait d'une nomenclature différente. Les accords et les différences de la nomenclature peuvent témoigner des rapports plus ou moins étroits qu'ont les différentes régions avec le passé. Quant à l'analyse lexicale, on peut diviser les mots, surtout dans les régions de transition, et ceux qui sont communs à toutes les langues slaves, aux langues slaves occidentales, à la langue tchèque, et en des mots qui appartiennent à des couches de culture postérieures. À côté de ces couches citées nous trouvons des mots qui caractérisent le dialecte donné et qui nous démontrent clairement les rapports réciproques avec les autres régions. Comme les fonds essentiels des dialectes sont très proches du fonds essentiel de la langue nationale, la pénétration directe des mots qui appartiennent au fonds essentiel de la langue nationale dans celui des dialectes est très facile. On peut remarquer de tels phénomènes même entre langues nationales apparentées; on trouve des mots d'origine scandinave dans la langue anglaise, des mots tchèques dans les dialectes polonais et vice-versa. Il est vrai cependant que les accords entre des dialectes voisins des langues nationales apparentées peuvent être causés par des affinités linguistiques plus anciennes, par une „continuité“ linguistique dans le passé.

L'évolution des fonds essentiels des dialectes va aboutir à une fusion de ceux-ci en un fonds national commun et uniforme qui sera complété, en accord avec l'évolution de la société, par des mots nouveaux pour désigner de nouveaux phénomènes, importants pour la vie.